

Zoran LAKIĆ*

CRNA GORA I NJENE ISTORIJSKE GRANICE

Sažetak: U svom istorijskom razvoju Crna Gora je prolazila i prošla više faza. Prvo je bila nezavisna i međunarodno priznata samostalna država, zatim se odrekla te samostalnosti i voljom naroda ušla u zajedničku državu jugoslovenskih naroda 1918. godine. Potom se opet osamostalila 2006. godine — nakon toga nastavlja da živi život samostalne države. Stekla je dragocjeno iskustvo koje druge jugodržave, ako ne računamo Srbiju, nemaju. Današnje granice Crne Gore ilustruju upravo taj dinamičan razvoj Crne Gore. Granice povučene u periodu zajedničke države ostale su nepromjenljive. Nazvao sam ih nemirnim jer se otvaraju granična pitanja sa svim susjedima, osim sa Italijom. Za rješenja dužeg trajanja — tek se valja izboriti.

Cljučne riječi: *Crna Gora, granice, susjedi, Balkan, velike sile, Boka Kotorska, Sandžak, Kosovo i Metohija*

Na početku izlaganja reći ću da je Crna Gora kroz svoju bogatu istoriju mijenjala granice, dobrim dijelom — oslobodilačkom borbom. Bilo je, naravno, znatno manje, mijenjanja granica i diplomatskom aktivnošću. Diplomatska aktivnost je često bila ona *fina ruka* već dogovorene promjene granica.

U svim tim radnjama jezgro je činila tzv. četvoronahijska, podlovcenska Crna Gora, koja je imala jedva 100.000 stanovnika. Ta malena Crna Gora imala je moćne susjede: Otomansku imperiju, Mletačku republiku, Austrougarsku monarhiju. Na njenu sreću, danas ne postoji niti jedna od tada moćnih država.

Danas je Crna Gora znatno veća, kako po teritoriji koju zauzima, tako i po broju stanovnika. Umjesto jednonacionalne i monovjerske, postala je multinacionalna i višekonfesionalna. Nije, dakle, ono što je nekada bila;

* Akademik Zoran Lakić, CANU

uvećana je po oba osnova. Takozvane nacionalne manjine danas čine blizu 20% njenog ukupnog stanovništva. Uostalom, svaka balkanska zemlja danas je višenacionalna. *Da li je to problem i da li je vezan samo za Balkan?*

Današnje granice Crne Gore posljedice su burnih političkih zbivanja na prostoru Balkana, a dijelom i diplomatske aktivnosti istorijske Crne Gore i njenih susjeda. Ne zaboravljamo ni uticaj velikih sila na Balkan, na svaki njen dio koji se uobličio kao državna organizacija. Ni manjeg geopolitičkog prostora, ni više država kao na našem Balkanu. Možda i ovaj podatak upućuje na ocjenu da je kroz istoriju Balkana diplomatija imala drugorazrednu ulogu.

O tom uticaju tzv. velikih sila postoji dosta istorijskih zapisa. Oni su objedinjeni u zapisu Sv. Petra Cetinjskog: *Sve naše oružane pobjede — pozobaše nam Velike sile za pregovaračkim stolom.*

Slično je prošla Crna Gora i na Pariskom kongresu 1856. godine, kome je predsjedavao silni Napoleon III. Bio je sa njim u ličnom prijateljstvu crnogorski knjaz Danilo. On je uvažio knjaževu molbu da se za dnevni red Kongresa predloži i *crnogorsko pitanje*. Bio je to prvi pokušaj. Turski izaslanik je spriječio namjeru riječima da je to unutrašnje pitanje Otomanske imperije.

Točak istorije išao je nezaustavljivo naprijed. Konačno, Crna Gora je opet izgubila svoju državnost, i to na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine. Tako su ponovo odlučile velike sile, uvažavajući ogromno narodno raspoloženje za ujedinjenje naroda i zemalja 1918. godine. Nova Crna Gora vaspostavljena je svenarodnim Trinaestojulskim ustankom 1941. godine i odlukama AVNOJ-a 1943. godine o zajedničkoj federativnoj zajednici jugoslovenskih naroda u kojoj je Crna Gora, kao i ostalih pet cjelina, imala federalni status. Potom je izglasan i Ustav 1946. godine.

Federalna Crna Gora nije tako lako utvrdila svoje granice u FNRJ. Tim povodom otvoreno je pitanje Kosmeta: da li da se dijeli kao 1912. godine, ili da kao cjelina pripadne Srbiji, odnosno Crnoj Gori.

Otvoreno je i pitanje Sandžaka. Moram naglasiti da je početkom 1944. godine bilo proglašeno prisajedinjenje Sandžaka Crnoj Gori; na to je oštro reagovao Centralni komitet KPJ. Reci ću još da je upravo tada sačuvan jedan bitan dokumenat, u stvari — grafički prikaz buduće federativne zajednice. Na njemu se jasno vidi da su samo Srbija i Crna Gora bile programirane kao složene federalne jedinice: Srbija sa pokrajinom Vojvodinom i oblašću — Kosovom i Metohijom; Crna Gora pak sa sličnim statusom

Boke Kotorske. O tome svjedoči solidan fond literature, kao i brojne knjige objavljene arhivske građe. Neće mi se zamjeriti što ću napomenuti da sam i sam objavio 4–5 knjiga građe (na koje se naslanja i ovo moje saopštenje).

*

Mi se danas graničimo sa Italijom, Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Srbijom, Albanijom i novoformiranom, a međunarodno nepriznatom državom Kosovo, koja zahvata teritoriju nekadašnje autonomne oblasti — pokrajine Kosmet u sastavu SR Srbije, a ove u sastavu tada zajedničke nam države — popularne Jugoslavije ili Titove Jugoslavije.

Sve to je, uglavnom, bilo rezultat politike koja se oslanjala i na naučne stavove u kojima je ipak dominirao stav o pomirenju zavađenih naroda na našem prostoru. Ta politika pomirenja — bila je utkana u ponašanje nakon Prvog i nakon Drugog svjetskog rata. Koliko je ona bila realna moglo se vidjeti i kroz naš jugorat 1991–1995. godine, koji je doveo do stvaranja i međunarodnog priznanja svih nekadašnjih jugorepublika u nove države.

*

Kada je u pitanju Crna Gora, danas su njene granice iste takve kakve su bile u zajedničkoj državi — popularnoj FNRJ. Prema diplomatsko-političkoj ocjeni, odnosi sa svim susjedima su dobri, stabilni. A nauka kaže: mirni samo do jedne ure. Pođimo redom koji smo najavili.

— Sa Italijom zaista nema nikakvih graničnih sporova. U toj ocjeni su sasvim saglasni i diplomatija i nauka.

— Odnose sa Hrvatskom struka vidi na drugačiji način od politike, odnosno diplomatije. Sporna je Prevlaka. Razgovori traju. Kada zapadnu u krizu — rjeđe se zakazuju novi sastanci. Spora, dakle, ima. Ali svade nema. Već imamo bogatu literaturu — makar sa naše, crnogorske strane. Čini mi se da sam neke knjige recenzirao, promovisao ili kritički ocjenjivao. Nije to *hercegovačka Prevlaka*, niti *bokeljska Prevlaka*, već je to *crnogorska Prevlaka*, jer zadire u teritorijalni integritet Crne Gore. Znam da je za neka naša izdanja o tom pitanju bio zainteresovan i predsjednik Rusije.

U dosadašnjim razgovorima jedna strana insistira na istorijskom, a druga na pomorskom pravu. Jasno je kome ide u prilog istorijsko, a kome

pomorsko pravo. U svakom slučaju, u ovom dijelu granica nije „mirno more“.

— I u odnosima sa Bosnom i Hercegovinom može se govoriti kao o „nemirnoj granici“. Istina, diplomatija i jedne i druge zemlje govori o „mirnom moru“. Ignorišu se politički stavovi nekih struktura u Bosni i Hercegovini. Oni nude falš dokumenta u kojima se navodi da je Sutorina nekada bila dio sreza Trebinja, a Trebinje je danas dio Bosne i Hercegovine. Zanemaruju da je i to isto Trebinje nekada bilo u sastavu Zetske banovine, koja je osnova današnje Crne Gore.

— Odnosi sa susjednom Albanijom zvanično su dobri. Suštinski se s vremena na vrijeme govori i piše o *Velikoj Albaniji*, o *Prirodnoj Albaniji*. Ako pogledamo stare geografske karte, vidimo da je to jedno te isto i da se suštinski reflektira na dobar dio teritorije koja je sastavni dio suverene Crne Gore. Vidljiv je i u ovom slučaju raskorak između zvanične politike i onoga što se svuda naziva — sporadičnim provokacijama.

— Prisjećamo se, nadalje, da je nekada susjedni Skadar bio prijestonica srednjovjekovne srpske države u koju je ulazila i Crna Gora. Ta želja za Skadrom bila je prisutna u balkanskim ratovima 1912. godine. Oko 10.000 crnogorskih vojnika poginulo je ili je bilo ranjeno u borbama za Skadar. I u našem zajedničkom antifašističkom ratu bilo je govora o zamjeni teritorija: mi Albaniji da ustupimo Kosovo i Metohiju, a oni nama Skadar. O toj ponudi postoji i pismeni zapis Veljka Vlahovića.

Naravno da je riječ o složenoj temi koja zadire i u oblast teorije i posebno teorije istorije. Njena elaboracija zahtijeva makar jedan opširni referat.

— Najzad, dolaze svakojaki odnosi sa Srbijom. Istorijski je to bio jedan — srpski narod, ali i dvije srpske države od njihovog međunarodnog priznanja na Berlinskom kongresu 1878. godine. Bliskost u vjeri, jeziku i pismu, običajima, zajedničkoj viševjekovnoj borbi protivu istih neprijatelja pothranjivalo je uvjerenje da su Crna Gora i Srbija — jedna familija, „dva oka u glavi“. Sada se jasno vidi da su to dva naroda, na čemu insistira i jedna i druga politika, i jedna i druga diplomatija. Zvanični odnosi su zaista korektni, iako postoje razlozi i za sasvim suprotnu ocjenu. Pri tome mislimo na odnos prema Kosmetu koji je i dalje dio Srbije, iako ga je Crna Gora priznala kao novu državu na Balkanu. Njeni diplomatski stavovi su mnogo bliži Kosmetu nego Srbiji, naročito poslije ulaska Crne Gore u NATO. Bitno je i pitanje položaja Crnogorske mitropolije, naročito nakon Sinoda u Istanbulu.

Nadalje, Sandžak je i dalje politički neuralgična tačka. Politički je problem i Srbije i Crne Gore. Kao da vrijeme ne čini svoje, neke političke snage na sceni vide ga kao cjelinu. Pitanje Sandžaka bilo je otvoreno još 1944–1945. U skupštini je vođena debata o tome. Ja sam tu debatu *ad litteram* situirao u svoju knjigu građe i objavio u knjizi *Partizanska autonomija Sandžaka 1943–1945*, obima pet-šest stotina strana. U debati se čulo mišljenje zvaničnika Crne Gore „da oba Dukadina treba ustupiti Crnoj Gori“. Na to upućuju i stihovi kralja Nikole iz pjesme *Onamo, namo*, koje ću dijelom citirati:

— Pa to je moje
Doma ću doći!

Naveo sam i mišljenje M. Đilasa zašto do toga ipak nije došlo. To je detaljno objasnio u pariskom dnevniku *Le monde*, što sam provjerio u neposrednom razgovoru u Beogradu, jula 1991. godine, nekoliko mjeseci prije njegove smrti.

Na kraju se prisjetih i još jednog zanimljivog detalja: Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak objavio je nakon II zasjedanja AVNOJ-a — priključenje Sandžaka Crnoj Gori, zbog čega je bio oštro kritikovan od strane CK KPJ. (Nije baš tako kako javna politika govori.) Problemi postoje i čine se napori da ih ne bude, što ne znači da ih nema.

Dakle, od pet susjeda, sa četvoricom se mora još razgovarati o granicama. Nijesu nemirne granice, ali nijesmo ni na pragu dugoročnih rješenja da bismo spokojno zaključili kako „mirno teku rijeke“. I tu bih stavio tačku.

Zoran LAKIĆ

MONTENEGRO AND ITS HISTORICAL BORDERS

Summary

In its historical development Montenegro has passed through a number of phases. The first one was the independent and internationally recognized sovereign state. Subsequently, it gave up to its independence and by will of people entered into the common state of Yugoslav peoples in 1918. Then again, Montenegro gained inde-

pendence in 2006 and continues since to live a life as a sovereign state. It acquired precious experience, which other Yugo-states do not have, except Serbia.

Today's borders of Montenegro actually reflect that dynamic development of Montenegro. The borders drawn in the period of the common state — have remained unchanged. I have called them unstable — because the border issues are opening up with all the neighbours — excluding Italy. For the solution of a long term duration — one should start dealing with this issue.

Key words: *Montenegro, borders, neighbours, Balkan, Great forces, Boka Kotorska, Sandžak, Kosovo and Metohija*